

49030 - TEVHÎDİN ANLAMİ VE KISIMLARI

Soru

Tevhîdin anlamı nedir? Kısımları nelerdir?

Detaylı cevap

Allah'a hamd olsun.

Tevhîd, sözlük olarak "vahhade" fiilinin masdarıdır. Muvahhid kimse ise, vahdâniyyeti yalnızca Allah Teâlâ'ya nisbet eden ve zâtı veya sıfatlarında Allah Teâlâ'ya ortak olan veya benzeyen her şeyi O'ndan uzak tutarak, O'nu bu konuda yalnız olmakla niteleyen kimsedir. Muvahhid kelimesindeki şedde mübâlağa içindir. Yani, "Ben, onu bununla nitelendirirken mübâlağa yaptım", demektir.

Araplar der ki: Vâhid, Ehad, Vahîd yani tek demektir. Allah Teâlâ vâhid (bir)dir. Yani O, her durumda eşler, benzerler ve şekillerden uzak olarak tekdir.

Dolayısıyla tevhîd, Allah Teâlâ'nın bir olduğunu ve O'nun benzerinin olmadığını bilmek demektir. Allah Teâlâ'yı böyle bilmeyen veya O'nu bir olmak ve hiçbir ortağı bulunmamakla nitelendirmeyen kimse, O'nu birlemiş (muvahhid) olmaz.

Terim olarak tanımına gelince, Tevhîd: Allah Teâlâ'yı, kendisine âit olan ulûhiyet, rubûbiyet, isimler ve sıfatlar konusunda birlemek demektir.

Tevhîdi şöyle de tanımlayabiliriz: Allah Teâlâ'nın bir olduğuna ve rubûbiyet, ulûhiyet, isimleri ve sıfatlarında O'nun hiçbir ortağının bulunmadığına inanmak demektir.

Bu tevhîd teriminin veya ondan türeyen bir kelimenin bu anlama delâlet etmesi için kullanılması, Kur'an ve sünnette sâbittir. İşte bunlardan birisi de İhlas sûresidir.

Nitekim Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur:

قل هو الله أحد ... الخ السورة

سورة الإخلاص: ١ - ٤

"De ki: O Allah birdir.Allah Samed'dir, (her şeyden müstağni ve her şey O'na muhtaçtır). O doğurmamış ve doğurulmamıştır. Hiç bir şey O'na denk değildir." (İhlas Sûresi:1-4)

Yine, Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur:

وَالْهُكُمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ

سورة البقرة الآية: ١٦٣

"(Ey insanlar!) Sizin ilâhınız bir tek ilâh olan Allah'tır. O'ndan başka hakkıyla ibâdete lâyük hiçbir ilâh yoktur.O Rahmân ve Rahîm'dir."(Bakara Sûresi: 163)

Başka bir âyette şöyle buyurmuştur:

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَلَاثُ ثَلَاثٍ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهٌ وَاحِدٌ وَإِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

سورة المائدة الآية: ٧٣

"(Hıristiyanlardan:) 'Allah üç ilahtan biridir' diyenler kâfir oldular.Halbuki bir tek ilahtan başka ilah yoktur. Eğer söylediklerinden (bu bâtil iddiâlarından) vazgeçmezlerse, içlerinden kâfir kalanlara mutlaka acıklı bir azap dokunacaktır." (Bakara Sûresi: 73)

Bu anlamda daha pek çok âyet vardır.

Abdullah b. Abbas'tan -Allah ondan ve babasından râzı olsun- rivâyet olunduğuna göre, o şöyle demiştir:

لَمَّا بَعَثَ النَّبِيُّ^٨ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى نَحْوِ أَهْلِ الْيَمَنِ، قَالَ لَهُ: إِنَّكَ تَقْدُمُ عَلَى قَوْمٍ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ، فَلْيَكُنْ أَوَّلَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَى أَنْ يُوحِدُوا اللَّهَ تَعَالَى، فَإِذَا عَرَفُوا ذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي يَوْمِهِمْ وَلَيْلَتِهِمْ، فَإِذَا صَلَّوْا فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ زَكَاةً فِي أَمْوَالِهِمْ تُؤْخَذُ مِنْ غَنِيِّهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى فُقِيرِهِمْ، فَإِذَا أَقْرَأُوا بِذَلِكَ، فَخُذْ مِنْهُمْ وَتَوَقَّ كَرَائِمَ أَمْوَالِ النَّاسِ.

"Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-, Muaz b. Cebel'i Yemen halkına gönderirken ona şöyle buyurdu:

- Şüphesiz sen, ehl-i kitaptan olan bir topluluğun bulunduğu tarafa varıyorsun. Onları dâvet edeceğin ilk şey, Allah Teâlâ'yı birlemeleri olsun. Onlar bunu bilirlerse, Allah'ın, gündüz ve gecelerinde olmak üzere (günde) beş vakit namazı farz kıldığını onlara haber ver. Onlar namaz kılmaya başarlarsa, Allah'ın, zenginlerinden alınıp fakirlerine verilmek üzere mallarına zekâtı farz kıldığını onlara haber ver. Onlar bunu ikrar (kabul) ederlerse, mallarının zekâtını alırsın. (Zekât alırken) insanların mallarının iyisini almaktan sakın." (Buhârî; hadis no:7372. Müslim; hadis no: 19)

Abdullah b. Ömer'den -Allah ondan ve babasından râzı olsun- rivâyet olunduğuna göre, Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- şöyle buyurmuştur:

بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسَةٍ: عَلَى أَنْ يُوحَدَ اللَّهُ، وَإِقَامِ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَصِيَامِ رَمَضَانَ، وَالْحَجِّ

رواه مسلم

"İslâm beş esas üzerine bina olunmuştur. Allah'ı birlemek, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucunu tutmak ve (Beytullah'ı) hacetmektir." (Müslim; hadis no: 16)

Yukarıda geçen bütün bu naslardaki tevhîd ile kastedilen; "Allah'tan başka hakkıyla ibâdete lâıyk hiçbir ilâhın olmadığına ve Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem-'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet etmek" demek olan kelime-i şehâdetin anlamını gerçekleştirmektir. Bu ise, Allah Teâlâ'nın, elçisi Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem- ile gönderdiği İslâm dîninin hakikatidir.

Bunun delili; bu kelime ve terimler, eş anlamda kullanılmıştır. Yine, bu kelime ve terimler, Kur'an ve sünnette birbirinin yerinde kullanılmıştır.

Örneğin yukarıda geçen Muaz b. Cebel'in hadisinde bazı lafızlar şöyledir:

... إِنَّكَ سَتَأْتِي قَوْمًا أَهْلَ كِتَابٍ فَإِذَا جِئْتَهُمْ فَادْعُهُمْ إِلَى أَنْ يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ

عَلَيْهِمْ صَدَقَةٌ تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ، فَإِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ، وَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ؛ فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ.

رواه البخاري

"Şüphesiz sen, ehl-i kitaptan olan bir topluluğa gidiyorsun. Onlara geldiğinde onları(ilk önce) Allah'tan başka hakkıyla ibâdete lâyük hiçbir ilâhın olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna dâvet et.Onlar sana bu konuda itaat ederlerse, Allah'ın, gece ve gündüz olmak üzere günde beş vakit namazı farz kıldığını onlara haber ver. Onlar sana bu konuda itaat ederlerse, Allah'ın, zenginlerinden alınıp fakirlerine verilmek üzere zekâtı farz kıldığını onlara haber ver. Onlar sana bu konuda itaat ederlerse, (zekât alırken) insanların mallarının iyisini almaktan sakın.Mazlumun (zulme uğrayanın) bedduâsından sakın. Çünkü onunla Allah arasında hiçbir perde yoktur (onun duâsı, hemen kabul olunur)."(Buhârî; hadis no:1496

Abdullah b. Ömer'in -Allah ondan ve babasından râzı olsun- rivâyet ettiği hadiste ise, Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- şöyle buyurmuştur:

بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، وَإِقَامَ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَحَجِّ الْبَيْتِ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ

رواه مسلم

"İslâm beş esas üzerine bina olunmuştur. Allah'tan başka hakkıyla ibâdete lâyük hiçbir ilahın olmadığına ve Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem-'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, Beytullah'ı hacetmek ve Ramazan orucunu tutmaktır."(Müslim; hadis no: 21)

İşte bu, tevhîdin, kelime-i şehâdetin hakikati olduğuna ve bunun da, Allah Teâlâ'nın, elçisi Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem- ile cinler ve insanların hepsine birden göndermiş olduğu İslâm dînine delâlet etmiştir.Allah Teâlâ bir kimseden, İslâm'dan başka bir dîni asla kabul etmeyecektir.

Nitekim Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur:

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ

سورة آل عمران من الآية: ١٩

"Allah katında gerçek dîn, İslâm'dır." (Â-i İmrân Sûresi: 19)

Yine, Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur:

وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

سورة آل عمران الآية: ٨٥

"Kim, İslâm'dan başka bir dîn isterse, o dîn ondan asla kabul olunmayacaktır. Ve o, âhirette hüsrâna uğrayanlardan olacaktır." (Â-i İmrân Sûresi: 85)

Bu bilindiği takdirde, âlimlerin tevhîdi üç kısma ayırdıklarının bilinmesi gerekir. Bunlar:

1. Rubûbiyet tevhîdi.
2. Ulûhiyet tevhîdi.
3. İsim ve sıfatlar tevhîdi

Rubûbiyet Tevhîdi: Yaratma, hükümranlık, kâinatı çekip çevirme, diriltme ve öldürme gibi fiillerinde Allah Teâlâ'yı birlemektir.

Bu tevhdin Kur'an ve sünnetten delilleri, pek çoktur. Bu delillerin bazılarını öğrenmek için [\(13532\)](#) dolu sorunun cevabına bakınız.

Kim, Allah Teâlâ'dan başka bir yaratıcının olduğuna veya kâinata Allah Teâlâ'dan başka dilediği gibi tasarrufta bulunan birisinin olduğuna inanırsa, hiç şüphesiz bu tevhdî ihlal etmiş olur ve küfre girer.

İlk kâfirler (müşrikler), bazı detaylarında bu tevhdîde aykırı hareket ediyor olsalar bile, bu tevhdî genel olarak ikrar (kabul) ediyorlardı.

Onların bu tevhîdi ikrar ettiklerine dâir Kur'an'dan pek çok âyetler vardır.Bunlardan bazıları şunlardır:

1. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَلَيْنُ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولَنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ

سورة العنكبوت الآية: ٦١

"(Ey Peygamber!)Eğer onlara (müşriklere): Gökleri ve yeri (bu eşsiz şekilde) kim yarattı? Güneşi ve ayı hizmetinize kim sundu? diye sorarsanız, elbette Allah diyeceklerdir. O halde nasıl (Allah'a ibâdet etmekten) saptırılıyor (ve O'na başkasını ortak koşuyor)lar.?" (Ankebût Sûresi:61)

2. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَلَيْنُ سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولَنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ

سورة العنكبوت الآية: ٦٣

"(Ey Peygamber!)Eğer onlara (müşriklere): Gökten yağmur indirip ölümünden (kurumasından) sonra yeri tekrar canlandıran kimdir? diye sorarsan elbette: Allah'tır diyeceklerdir. De ki: O halde (hucetini onlara gösteren) Allah'a hamd olsun.Fakat onların çoğu (kendilerine fayda ve zaran şeyleri) düşünmezler. (Eğer akıl etselerdi, Allah'a başkasını ortak koşmazlardı.)"(Ankebût Sûresi: 63)

3. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَلَيْنُ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولَنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ

سورة الزخرف الآية: ٨٧

"(Ey Peygamber!) Eğer onlara kendilerini kimin yarattığını sorarsan, '(Bizi) mutlaka Allah (yarattı)' diyeceklerdir. O halde nasıl (Allah'a ibâdet etmekten) saptırılıyor (ve O'na başkasını ortak koşuyor)sunuz." (Zuhurf Sûresi: 87)

Allah Teâlâ bu âyetlerde, kâfirlerin kendisinin yaratan, hükümran ve kâinatı çekip çeviren olduğunu kabul etmelerine rağmen kendisini ibâdetle birlemediklerini (ibâdeti yalnızca kendisine yapmadıklarını) açıklamaktadır. Bu da, onların ne kadar büyük zulüm işlediklerine, iftirada bulduklarına ve akıllarının zayıf olduğuna delâlet etmektedir. Oysa bu sıfatlara tek başına sahip olan ve bu fiillerde eşi ve benzeri olmayan Allah Teâlâ'dan başkasına ibâdet edilmemesi ve O'ndan başkasının birlenmemesi gerekirdi. Ona hamd ederek müşriklerin O'na ortak koştukları her türlü noksan sıfatlardan O'nu tenzih ederiz.

Bunun içindir ki Rubûbiyet tevhîdini doğru bir şekilde ikrar edenin, zorunlu olarak Ulûhiyet tevhîdini de ikrar etmesi gerekir.

Ulûhiyet Tevhîdi: Açık-gizli söz ve fiillerden meydana gelen bütün ibâdetlerde Allah Teâlâ'yı birlemek ve kim olursa olsun, ibâdeti Allah Teâlâ'nın dışında herkesten reddetmek demektir.

Nitekim Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur:

وقضى ربك ألا تعبدوا إلا إياه

سورة الإسراء من الآية: ٢٣

"(Ey insan!) Rabbin yalnızca kendisine ibâdet etmenizi kesin bir şekilde emretti." (İsrâ Sûresi: 23).

Yine, Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

واعبدوا الله ولا تشركوا به شيئاً

سورة النساء من الآية: ٣٦

"Yalnızca Allah'a ibâdet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın..." (Nisâ Sûresi: 36).

Ulûhiyet Tevhîdi'ni şöyle de tanımlamak mümkündür: Kullarının fiilleri ile Allah Teâlâ'yı birlemektir.

Ulûhiyet Tevhîdi'nin bu isimle adlandırılmasının sebebi; muhabbet beslemek ve tâzim göstermek sûretiyle Allah Teâlâ'ya ibâdet etmektir.

Ulûhiyet Tevhîdi; İbâdet Tevhîdi olarak da adlandırılmaktadır. Çünkü kul, emrettiği şeyleri yerine getirmek ve yasakladığı şeylerden de sakınmak sûretiyle Allah Teâlâ'ya ibâdet eder.

Ulûhiyet Tevhîdi; taleb, kast ve irâde tevhîdi olarak da adlandırılmaktadır. Çünkü kul, yalnızca Allah Teâlâ'nın rızâsını ister, O'na yönelir ve O'ndan ister. Dolayısıyla kul, dîni yalnızca Allah Teâlâ'ya hâlis kılar.

Tevhîdin bu kısmında ihlal ve bozulmalar meydana gelmiştir. Nitekim bunun için elçiler (rasûller) gönderilmiş, kitaplar indirilmiş, cinler ve insanlar bunun için yaratılmış ve dînî hükümler farz kılınmıştır. Bu tevhîd konusunda peygamberler ve kavimleri arasında düşmanlıklar meydana gelmiştir. Bu sebeple peygamberlere karşı gelen inatçı topluluklar helâk olmuş ve onlara îmân eden topluluklar kurtulmuşlardır.

Her kim, ibâdet çeşitlerinden birisini, Allah Teâlâ'dan başkasına yapmak sûretiyle bu tevhîde aykırı olan ve onu ihlal eden bir şeyi yaparsa, dînden çıkmış, fitneye düşmüş ve dosdoğru yoldan sapmış olur. Bu durumdan Allah Teâlâ'ya sığınınız.

İsim ve Sıfatlar Tevhîdi: İsimleri ve sıfatları olduğu konusunda Allah -azze ve celle-'yi birlemektir. Bu sebeple kul, isimleri ve sıfatlarında Allah Teâlâ'nın benzerinin olmadığına inanır. Bu tevhîd iki esas üzerine kuruludur:

Birincisi:

İsbât: Bu, Allah Teâlâ'nın kendisi için isbât ettiğini kabul etmektir. Veya elçisi Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem-'in, Allah Teâlâ'nın güzel isimleri ve yüce sıfatlarını, O'nun celâl ve azametini yaraşır bir şekilde, tahrif etmeden, anlamını te'vil etmeden (yoruma kaçmadan), gerçeklerini boşa çıkarmadan veya onlara bir keyfiyet vermeden kabul etmektir.

İkincisi:

Tenzih: Bu, Allah Teâlâ'yı her türlü ayıp ve kusurlardan tenzih etmek, Allah Teâlâ'nın kendisinden reddettiği noksan sıfatları O'ndan reddetmektir.

Bunun delili Allah Teâlâ'nın şu sözüdür:

ليس كمثلہ شيء وهو السميع البصير

سورة الشورى من الآية: ١١

"(Yarattıklarından, zâtı, isimleri, sıfatları ve fiillerinde) O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, hakkıyla işiten ve görendir." (Şûrâ Sûresi: 11).

Allah Teâlâ, kendisini kullarına benzemekten münezzehtir ve kendisine yaraşır bir şekilde kemâl sıfatlara sahip olduğunu kabul etmiştir.

Bkz: "el-Hucce fî Beyâni'l-Mehacce"; c: 1, s: 305. ve "Levâmiu'l-Envâri'l-Behiyye"; c: 1, s: 57).